

KLASİK YUNAN TARİHÇİLERİN VİZYONUNDA MEZOPOTAMYA

Arş. Gör. Ardalan MOHAMMED AHMED¹

ÖZET

Medeniyet, antik Yakın Doğu’da, bölgeyi işgal eden çeşitli etnik gruplarla başladı. Mezopotamya’nın büyüklüğü Sümerler, Babiller ve Asurlular gibi farklı etnik grupların yönetimi altında değişiyordu. Her halk yeni yönetim biçimleri geliştirdi: şehir devletleri, uluslar ve imparatorluklar. Tüm insan toplulukları geçmişlerinin resimlerini formüle ederler. Bu sayede komşu ülkelerden ve temasta bulunduğu halklardan ayrılmaktadırlar. Antik Asur ve Babil tarihiyle ilgili bazı tartışmalara yer veren Greko-Romen yazarlar, MÖ altıncı yüzyılın sonlarından MS dokuzuncu yüzyıla kadar uzanır. Bu uzun zaman diliminde muazzam değişiklikler meydana geldi ve dolayısıyla Mezopotamya antikitesine bakış açısı; pek çok klasik yazarın düşüncesinde yaşadığı yer, herhangi bir bireysel çalışmanın bağlamına, amacına ve kapsamına bağlı olduğundan, her bakış açısına göre farklı olmuştur.

Bu çalışma da genellikle klasik ve kutsal hristian din kitaplarından yararlanıldı. Çalışmanın amacını ise klasik yunan tarihçilerin vizyonunda Mezopotamya’yı belirtmektir. Aynı zamanda babil ve Asur’un nasıl ortaya çıktığı ve inşa edildiğini öğrenme bakımından tarihçilerin bu yerlerden nasıl söz ettiği, nasıl tasvir ettiği ve Mezopotamya şehirlerinin inşa edilme bilgilerini nasıl aktardığı önemlidir. Şehir isimlerinin nereden geldiği, kim tarafından yapıldığı, kimlerin bu yerlerde yaşadığı ve bu iki memleketin Mezopotamya’ya nasıl hakimiyet kurduğunu bilmek önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Herodot, Diodorus, Ninova, Babil, Mezopotamya.

---

¹ Salahaddin University-Erbil, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ardalan.ahmed@su.edu.krd
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received:31/08/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 26/11/2021

MESOPOTAMIA IN THE VISION OF CLASSICAL GREEK HISTORIANS

ABSTRACT

The civilisation of the ancient Near East was founded by conquering various diverse tribes and types of Mesopotamian people. These clans continued their empire after they ascended to the throne. The extent and distribution of Mesopotamia were altered due to this, and the notable empires of those distinct civilizations were the Sumerian, Babylonian, and Assyrians. Every tribe modified its own authority and way of life, including creating urban centres, dynasties, empires, and administrative systems, management, and the arrangement of living principles. However, each group created a narrative about their history that caused them to be cut off from their neighbours. As a result, ancient Romanian and Greek writers engaged in extensive debates and research on the history of the Assyrian and Babylonian civilizations, which spanned the 6th and 9th centuries BC. Because of the significant changes that occurred throughout this historical period, classical writers' viewpoints on Mesopotamia's dynasties are identifiable. A number of those ancient writers relied on their unique investigations to offer knowledge about Mesopotamia, or it was the registration of evidence that occurred by recounting things, which caused the information to differ from one to another.

In this research, I relied on holy books such as the Bible and Torah and writings by classical Romanian and Greek writers who dealt with Mesopotamia. At the same time, this research attempts to answer the questions that made me think of Babylon and Nineveh Cities, two ancient Mesopotamian cities, and how they were built, by whom, and who lived there. Finally, I attempted to comprehend how the classical writers addressed the evidence, from whence they received the information, and how these facts were transmitted to us, as well as the resources of city names and the classical writers' perspectives on events in Mesopotamia's history.

Keywords: Ancenit Greek, Herodotus, Diodorus, Ninovah, Babylon, Mesopotamia.

GİRİŞ

Mezopotamya medeniyeti dünyanın en önemli eski medeniyetlerinden biri olarak kabul edilir. Bunun da nedeni geride bıraktığı kültürel ve köklü mirastır. Bu medeniyet eski dünyanın uzak coğrafyalarına bıraktığı etkiler bakımından diğer medeniyetlere göre ilk sırada yer alır. Mısır, Hindistan, Kenan ve Yunan medeniyetleri insanlığın sahip olduğu en büyük miras. Medeniyetler arasında uzak mesafeler olsa da ortak kültürel ve toplumsal unsurlar birbirine etki etmiştir. Bilim insanları dünya medeniyetlerini ikiye bölmüştür (Asil ve etkilenen) (Baqir, 1978: 453). Asil medeniyetler, Mezopotamya, Nil, Hint ve Çin'dir. Kirit, Yunan, Roman ve diğer çağdaş medeniyetler asil medeniyetlerden etkilenenlerdir. Çünkü bunlar asil medeniyetlerin miras ve ilkeleri üzerine inşa edilmişlerdir (Ali, 1981: 1984). Öte yandan etkilenen medeniyetlerin geride bıraktığı bilgiler, tarihi eserler ve kutsal kitaplar bize bu bilgileri vermektedir.

Düz bir ova üzerine düşen Mezopotamya'nın coğrafyası Basra Körfezi'nin üst kısımlarından Toros Dağları'na kadardır. Bu coğrafya zafer ve insanlık için icatlar yapan zengin bir medeniyete şahit olmuştur. Bu medeniyet, doğaya karşı verilen mücadelenin bir sonucu olarak oluşmuştur. Belki de insanların bu kadar doğa ve iklimle mücadele ettiği başka bir coğrafyada böyle zafer ve icatlarla dolu bir medeniyet oluşmamıştır (Parpola ve Reade 2001: 63).

Babil ve Asur medeniyetleri Mezopotamya medeniyeti olarak kabul edilir. Bu medeniyetin kalıntıları binlerce yıl yer altında kalmıştır. Güvenilir olmayan Yunan edebiyatındaki bazı fotoğraflar ve Asurilerin kutsal kitabı kayıp bir miras olarak kabul edilirken bu kaynaklarda Şinar adında bir yerden söz edilmektedir. Ayrıca Babil Kulesi'nin yine bu yerde yapıldığı ve büyük tufandan kurtulan tek ailenin burada olduğu ve Aden Bahçesi'nin burada oluştuğu belirtilmektedir (Saggs, 1979: 32). Mezopotamya hakkındaki tarihi bilgiler farklı kaynaklardan alınmıştır; kutsal kitaplardan alınan (Tevrat, Zebur, Talmud ve tefsir) gibi bilgiler, aynı zamanda, klasik Yunan ve Roman kaynaklarından alınan (Herodot, Sicilyalı Didros, Strabon, Plinius vs.) gibi bilgilerle harmanlanarak farklı bilgiler elde edilmiştir. Bahsi geçen kaynaklar, bilgilerin eski Babil tarihçisi ve Marduk Tanrısı Tapınağı'nda kahinlik yapan Birhoşa'dan alındığını belirtse de onun Babil'le ilgili bilgileri yazdığı bu kitap bugüne kadar bulunamamıştır. Yazarlar bu bilgileri başkalarından duyarak ve anlatma yöntemiyle kaleme almıştır. Bu yazarların bazıları Mezopotamya'yı ziyaret etmiş, bazıları da kulaklarına gelen bilgilerle dağ, vadi, şehir, yol, nehir, kültür ve dinler hakkında bilgiler yazmıştır. Arkeologların araştırmaları sonucunda bu medeniyet ve şehirler hakkındaki bilgilere ulaşılmıştır. Detaylı bilimsel bir araştırma ve bilimsel bir karşılaştırma klasik yazarların amaç ve vizyonunu ortaya çıkarmaktadır (Attiya, 1994: 57).

1. ESKİ YUNAN KLASİK KAYNAKLARDA ASUR VE NİNOVA

Eski Yunanlılar Yeni Babil İmparatorluğu hakkında az sayıda bilgiye sahiptir. Ancak Babil ve Asma Bahçelerinin nasıl inşa edildiği, mimarisi ve yapısı hakkında çok fazla bilgiye sahiptirler. Yunanlılar daha çok Babil ve Asur'un geometrisi, inşası ve hikayesi hakkında bilgiler yazmışlardır. Bu iki şehrin inşasından söz eden kaynaklar kayıp olsa bile kutsal kitaplar, klasik kaynaklar ve arkoloji çalışmalarından bilgiler edinebiliyoruz. Bu kaynaklara göre, Ninova'nın inşasında Ninos, Babil'in inşasında ise Semiramis veya Bilos rol oynamıştır. Hristiyanlığın yayılmaya başladığı dönem yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Tarihçiler bu iki şehir hakkındaki bilgileri tasdik etmek için kutsal kitaba ve eski Yunan yazılarına başvurmuştur.

Bazı eski Yunan tarihçileri Asur'dan Nivos olarak söz etmiştir. Herodot, bir önekle Ninova'nın kısa bir şekilde Asur tarihindeki vasfını yapar, ancak Kitisyay daha uzun ve detaylı bir tarihten söz eder.

Hederdot (1.102-3; 1.106; 1.178; 1.185; 1.193; 2.150) kısımlarında birçok kez Ninova'dan söz etmektedir ama şehrin inşasıyla ilgili hiçbir bilgiye yer vermemektedir². Bununla beraber Bilos'un oğlu Ninos adında birinden söz eder ve babasının adı İkinci Lid Hanedanı'nın kurucusu Agron'un. Belirli bir ölçüye kadar Fakat Burkert'e göre Bilos ve Ninos'un dedesi İkinci Lidya Hanedanı'na mensup Gigis hükümdarlığı döneminde yaşamıştır. Gigs, zorla İkinci Lidya Hanedanı kralını tahtan indirip kendi hükümdarlığını meşrulaştırarak bunun Asur Kralı Asurbanibal tarafında kabul edilmesini sağlamıştır (Burkert, 1995: 143). Burada ilgi çekici nokta, eski hanedanların Ninova'dan meşruluk almasıdır. Bunun da kaynağı Bilos ve Ninos'un dedelerinin eski hanedanlara mensup olmasıdır. Genel olarak bu görüşler pek tatmin edici değildir çünkü 7. yüz yıldan bir tarihçi Lidya ve Asur arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarma çabasına girse, Ninos gibi bir Yunan icadı ve Bilos gibi bir tanrıyı seçmezdi. Ayrıca bu düşünceyi destekleyecek hiçbir metin yoktur çünkü Herototiş, 1.7 kısmında Ninos ve Ninova'yı birbiriyle ilişkilendirmez. 1.106 ve 1.185 kısımlarında Asur simgesinin oluşmasından söz etmeyi vadetse de bu ilişkiye dair hiçbir bağlantı yoktur ve şehrin inşasıyla ilgili çok az bilgiye yer vermiştir. Öte yandan ilerki kısımlarda Asur simgesinden söz etmemiştir, bu yüzden Ninova'nın inşası belirsizliğini korumuştur (Huxley, 1965; Drews, 1970).

Herodot, Ninova'da bulunan bir hazineden de şöyle bahseder:” Asurluların başkenti Ninova'da geçen benzer bir hikayeyi hatırlıyorum. Detayları şöyledir; Kral Sardinbal büyük bir hazineye sahipti ve onu silahlı bir mahzende saklamıştı. Bazı hırsızlar bunu biliyordu ve onu evden tünel kazarak çalmak için komplo kurdular. Hazinenin bulunduğu bodruma tünel kazdılar. Bu hırsızlığı planlarken sezgilerine güvendiler, bu yüzden yerin yönünü ve mesafesini tahmin ettiler. Tüneli kazarken ne zaman toprak çıkarsalar, geceleyin şehrin içinden geçen Dicle Nehri'ne atarlardı. Böylece işi bitirdiler. Gölün kazısı sırasında işçilerin topraktan kurtulmak için bu şekilde çalıştıkları anlatıldı. Ancak kazı için karanlığın çökmesini beklemek zorunda değillerdi. Tüneli kazıp doğrudan Nil nehrinin yatağına toprak atarlardı ve ırmağın onu taşıyacağından emindiler” (Herodot, 1.203).

Yukarıdaki anlatımda Herodot gerçek dışı bir hikayeden bahsetmekte ve çivi yazılı kaynaklarda bu hikayeden bahsedilmemektedir. Kendisi bu hikayeyi yazarken hayal kurmaktadır (Saadi, 2015: 68).Hırsızlardan, kazıcılardan, Dicle Nehri'ne toprak atanlardan bahsetmekte, akabinde ise çukurlardan çıkarılan toprakları Nil'e attıklarını söylemektedir. Bu doğru değildir. Herodot hayal görmüş olabilir ki, bu yüzden Dicle Nehri yerine Nil Nehri yazmıştır.

Herodot'un bu kitabın birçok yerinde bahsettiği, Babil ve Asur arasındaki tarihi ve coğrafi bilgilerde bariz karışıklık söz konusudur. Babil hakkında bir şey yazarken konuyu Asur'a çekmekte ve bazen de tam tersini yapmaktadır. Belki de Asur adının Babil'e genelleştirilmesinin nedeni, Herodot'tan bir asırdan fazla bir süre önce Asur'un Babil eliyle düşmesiydi.

² Hdt 2.150'deki Ninos'un Nineveh mi yoksa kral Ninos mu olduğu tartışmalıdır. Çoğu çevirmen şehri tercih eder, bir azınlık kralı tercih eder (Weidner 1936; Drews 1970: 185 n 12; Drews 1973: 191 n 192).

Ayrıca Babil, bir zamanlar Asur'a bağlıydı. Bu durum, Babil ve Asur dalları da dahil olmak üzere Sümer ve Akat dilleri ile çivi yazısı metinleri okumak için uluslararası bir konferans olan Dünya Asur Konferansı "Asurbilim" sırasında kanıtlanmıştır.

Pers kralının yanından M.Ö. 400 yılında sarayda çalışan doktor Ctesias'ın aktardığı bilgiler, bu şehrin inşasına ilişkin önemli kayıtlardır. Yunanistan'a döndükten sonra Pers Ahemeniş İmparatorluğu hakkında bilgileri kayda geçmiştir (Zehtabi, 1998:320). Persika adındaki kitabında Pers imparatorluklarından önce var olan Asur İmparatorluğundan söz etmektedir. Fakat bu kitap kayıptır. 1. yüz yılda ise aynı yazarın ikinci kitabı olan Sicilyalı Diodorus bulunur. Bu kitapta Asurlar hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Ctesias'ın Asya'daki tarihi Ninus ile başlar, "Erken dönemlerde Asya kralı bu topraklarda doğmuştur fakat buna bağlantılı bilindik bir isim veya özel kişi yoktur. İlk tarihi olay kayıtları Asur kralından söz etmektedir. Ninus, büyük bir güç toplayarak bu çevreye saldırır ve büyük bir zarar meydana getirir. Dönüşünde ise Ninus adını verdiği başka bir şehrin inşasını planlamıştır" (Diod. 2.1.4; FGrH 688 F1b)³. Ninus'u bulmak için birçok çaba sarf edilmiştir ve birçok Asur kralı da Ninus adıyla anılmıştır, bunların en önemlileri (SU-NĪNUA, TUKULTĪ-NĪNURTA I, SAMSĪ-ADAD V, SARGON II ve Sennacherib'dir) Fakat bu çabaların hiçbiri Ninus'u tanımak için kabul edilir değildir (Von Soden, 1965: 247; Klengel, 1961: 68; Reade, 2000 :428).. Yunan tarihçiler Ninus adındaki şehir için bir kurucuya ihtiyaç duyduğu için bu yüzden bir kral yaratırlar ve Ninus adının bu kraldan geldiğini belirtirler. Şehirlerin inşasıyla alakalı Yunan hikayelerinin bu temel üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür (Boncquet, 1987: 46; Pettinato, 1991: 66).

Diodorus, Ninus'un atalarıyla ilgili hiçbir bilgiye yer vermemiştir. M.Ö. 1. yüz yılda yaşayan Castor da aynı şekilde bu bilgileri aktarmaz. Fakat Ctesias, Asur kralları hakkında bir liste hazırlamıştır ve kral olma ilkelerine bağlı kalarak bilgiler aktarmıştır. Castor'nun çalışması yok olsa da Ermeniceye çevrilen Osabis'in Kronik kitabında kralların listesi bulunur (Eus. Chron. Arm. 26-7, 30-2, 81; FGrH 250 F 1) (Schwartz, 1895: 53). Söz konusu liste Ninus ile değil Kral Bilos ile başlar. Tarihçi Castor bu konuyla ilgili şu ifadelerle yer verir: "Bilos, büyük tufanın meydana geldiği zamanda yaşamıştır. O dönem büyük bir güce sahip Titan Kralı Ogigos ile savaşmak zorunda kalmıştır. Böylelikle Ninus, Bilos'tan sonra, Semiramis ise Ninus'tan sonra tahta çıkmıştır. Bilos, Yunanlıların Babil Marduk tanrısı için kullandıkları isimdir. Ancak Asır ve Babil krallarının listesi incelendiğinde Marduk veya Ninurta ile başlamadığı görülmektedir ki, bu da ilgi çekici bir noktadır. Öte yandan listede 17 kraldan söz edilmiştir ve bunlar çadırda yaşamışlardır (ANET 564). Hükümdar her bir hanedanın listesinin bir tanrıyla başlaması düşüncesi Yunan bir düşüncedir. Bu liste Babilli bir tanrıyla başlar, Bilos'u Ninus'un babası olarak kabul etmek tatmin edicidir ki Yunanlılar tarafından en önemli Babil tanrısı olarak bilinmektedir (Hdt. 1.181-3; Diod. 2.8.7) .Ayrıca birçok yerde Doğu memleketlerinin kurucu olarak adı geçmiştir (Hdt.7.61).

Castor'nun kitabında yer alan bilgiler Ninus, Castor ve Diodorus arasında belirgin farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Castor, Ninus'un ecdadının kim olduğunu aktarmaktadır. Aynı zamanda Diodorus'a göre Ninus büyük ölçüde vardır.

³ Diodorus'tan pasajların çevirileri adlı eseri C. H. Oldfather'a aittir.

Castor, tanrı ve Titanlar arasındaki savaşta Bilos'un yaşadığını ve Ogygos ile aynı dönemi paylaştığını aktarmaktadır. Fakat Diodorus (τό παλαιόν) Yunan kelimesiyle başlar. Böylelikle Asur tarihinin yarı efsanevi bir kişilikle başladığı belirtilmektedir ve bu ne Diodorus'un kitabında ne de Ctesias'ın Priska kitabında vardır. M.Ö. 2. yüzyılda yaşayan Abydenus adındaki Yunan tarihçi de Asur tarihini yazmıştır. Bahsi geçen tarihçi ile Castor'u karşılaştırdığımızda, Abydenus'un daha uzun silsileli bir kral listesi oluşturduğunu görürüz. Bilos ile başlayıp Babilos, Anebos, Arbelos, Chalaos, Abelos ve en son Ninos'tan söz eder. Bunların dışında Mezopotamya'nın en önemli şehirleri bu krallarından isimlerinden yola çıkarak adlandırılmıştır. Böylelikle; Babil Babilos'tan, Arbella Arbilos'tan, Kala, Calolos'tan ve Ninova da Ninos'tan alınmıştır (Eus. Chron. Arm. 25-6; FGrH 685 F 7). Anibos'un ırkı tam olarak bilinmezken bazı bilim insanları onun Nipor olduğu önerisi üzerinde durmaktadır. Yunan tarihçilerinin Mezopotamya coğrafyası hakkındaki bilgiler, onların yazdıklarının bir yansımasıdır, ayrıca kralların listeleri Yunancada “ἥρωες ἐπώνυμοι” şeklinde geçmektedir.

Abidonus'un kral listesinde Ctesias'ınkine göre biraz doğulu sima görülmektedir. Ninos sadece Mezopotamya'nın tanrısı Belos'un torunu değil, hükümdar hanedanlar listesinde yedinci kraldır. Bu da var olan metin ve simgelerle belirmemiş olup bir tesadüf değildir. İbiri'nin kornografisinde bu konuya büyük önem verilmiş, burada onun yedinci hükümdar hanedan olduğu belirtilmiştir (Sasson, 1978: 71). Ninos, Asur İmparatorluğu'nun kurucu ve yedinci hükümdar hanedan olduğu ifade edilir. Belki de bu görüş hükümdar veya Babil'in başka hikayelerinden farklıdır⁴.

Yukarıda bahsi geçenler doğuya bir açılım olarak kabul edilebilir. Ayrıca Yunan okurların doğulu krallar hakkında bilgi sahibi olması ve buna ilgi ve önem göstermesi olarak görülebilir.

2. ESKİ YUNAN TARİHÇİLERİNİN VİZYONUNDA BABİL

Babil klasik Yunan yazarlarının yazılarında önemli bir konuma sahiptir. Bu metinlere göre, Babil'in inşası Ninos'un veliahtı Kraliçe Semiramis'in dönemine tekabül etmektedir. Fakat geleklere göre, şehrin temeli baba Bilos veya Ninos'un dedesinde atılmıştır. Herodot kısa ve hızlı bir şekilde çok önem vermeden Semiramis'ten söz etmektedir. Ayrıca Semiramis ve Ninos'u Babil'in kurucusu olarak kabul etmes. Herodot'un Babil hakkında yazdığı yazının şehrin şöyle bir tasviri olduğunu söyleyebiliriz : “*Babil uçsuz bucaksız bir ovada yer alır. Muhteşem çevresi olan uçsuz bucaksız bir şehirdir. Çevresi ise, genişlemesine on dört mil⁵, uzunlamasına ise elli altı milden fazladır. Dünyadaki diğer tüm şehirlerden daha yüksek binalara sahiptir. Etrafı suyla dolu geniş, derin bir hendekle çevrilidir. Ortasında, genişliği elli arşın⁶ ve yüksekliği iki arşın olan devasa bir duvar bulunmaktadır.*” (Herodot,1.114)

Herodot'un Babil'i bu şekilde anlatımı doğru değildir, çünkü Babil kare şeklinde olmamıştır. Aksine, arkeolojik teknolojiler Babil'in on birinci hanedanlık günlerinde planının neredeyse dikdörtgen şeklinde olduğunu kanıtlamıştır.

⁴ Uruk'ta tufandan önce yaşayan Yedi Apkallu'nun (Apgal) listesi bulundu (van Dijk 1962).

⁵ Antik Yunan mili 1474.5 metreye denk gelmektedir

⁶ Kral zirası normal ziradan 1 cm kadar daha uzundur.

Akarlar bunu çevreleyen duvarların şeklini çıkarmışlardır. Babil, o zamanlar antik dünyanın en büyük şehirlerinden biridir. Çevresinin yaklaşık on sekiz kilometre olduğu değerlendirilmektedir. Güneybatıdan kuzeydoğuya uzanan kenarının uzunluğu yaklaşık 2.700 metre, kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan iki küçük kenarının uzunluğu ise yaklaşık 1.700 metredir. Yani Babil'in çevresi Herodot'un yukarıda belirttiği gibi 56 mil (82000 metre) değil⁷, yaklaşık 8800 metredir, Babil'in düzeninin dikdörtgen olduğunu ve Herodot'un bahsettiği gibi kare olmadığını göstermektedir.

Babil'in korunaklı ve müstahkem surları konusunda ise, Herodot bu noktada Babil şehrinin dış duvarından bahseder. Buna göre şehir yaklaşık 6,70 ila 7,20 metre aralıklarla ayrılmış iki büyük duvarla çevrilidir ve bu aralık asker ve savaş araçlarının geçişi için kullanılır. Ayrıca şehir, tehlike anında askeri birliklerin ilerlemesini engellemek için suyla dolu bir hendekle dışarıdan çevrilidir.” Dış duvar, “gece tanrısının tahtı” anlamına gelen bir ifade ile anılmaktadır. Daha sonraki kazılar ise, sadece çamurla inşa edilmiş üç duvar ortaya çıkarmıştır.

Babil şehrinin dış suru bu surdur ve üç duvardan oluşur. Birincisi çamurdan yapılmış, yedi metre genişliğindedir. İlkinden 12 metre uzaklıkta olan ikinci duvar ise 7.80 metre genişliğe sahiptir. 2,30 metre kalınlığındaki üçüncü duvar kerpiçten yapılmıştır. Bu duvar, her biri yaklaşık 20,5 metreye ulaşan ve tırtıklı küçük balkonlara sahip gözetleme kuleleri ile donatılmıştır. Kuleler dış ve iç duvarın her iki yanında birer metre kadar belirgindir. Her kulenin genişliği 37,8 metre olup, kuleler arasındaki mesafe 55,5 metredir (Tikriti, 1979: 16).

Ardından Herodot, Babil şehrinin planlanmasından ve surlarının yapısından bahsetmeye şöyle devam eder; *“Asurluların bu konudaki yaklaşımı, kazı alanlarından taşınan topraktan kerpiç yapımları şeklindedir. Her iki taraftaki çalışmalar aynı anda devam ediyordu. Henüz fırınlanmamış tuğla kalıpları yeterli sayıda hazırlanıyor ve kızgın fırına atılıyordu. Daha sonra işçiler, hendeklerin her iki tarafına harç yerine katranla tuğla örmeye başarlardı. Ardından da üst duvarın yapımına geçerlerdi. Güçlü bir uyum sağlamak için her otuz parça arasında bir inşaat demiri koymuşlardır. Bu duvarın her iki yanında karşılıklı tek odalık binalar bulunmakta olup, binaların arasında dört atın çektiği bir arabanın geçebileceği kadar boşluk vardır. Ayrıca surlar arasına serpiştirilmiş ve tamamı bronzdan yapılmış kapı, pencere ve sütunlar da mevcuttur.* (Herodot,1.114)

Aynı şekilde Herodot bu noktada da Babilliler ile Asurluları birbirine karıştırmaktadır. Babil'in duvarlarının inşasından bahsederken Asurlular demekle, ancak Babillileri kastetmektedir. Herodot, kazı işlemi sırasında çıkarılan topraktan tuğla yapmak için yararlanıldığı konusunda doğru bir bilgi aktarmıştır (Simar, 2016: 23; Tikriti, 1979: 17). Çünkü gerçekte olan buydu. Varlıkları ifade edilen karşılıklı tek odalık binalar ile dış duvarda dikilen kuleler kastedilmiştir. Ancak, iki duvarı ayıran alanı tahmin ederken bir hata söz konusudur. Zira bir araba geçebilecek kadar demiştir. Halbuki bu yol aynı anda iki arabanın geçebileceği genişliktedir (Listrng, 1985: 90).

⁷ Babil'de arkeolojik çalışmalar 1899 yılında Kolenfay başkanlığındaki Almanlar tarafından başlatılmış, ardından 1974 yılında Babil kazılarını Irak tarihi eser ve kültür mirası genel kurumu devralmıştır. Ancak ne yazık ki çalışmalar, 1983 yılında İran-İrak savaşı nedeniyle durmuştur. Daha fazla bilgi için bakınız; (Wiseman, 2004: 47).

Babil'in yapıları hakkında ise Herodot şöyle der; “Şehirde üç veya dört katlı çok sayıda bina bulunur. Şehrin sokakları ve patikaları dümdüzdür ve tamamı nehre çıkar. Her yol duvarda bronz bir kapı ile biter ve bu yollardan suya ulaşılır.” (Herodot,1.114.115).

Belki de “TİN.TIR.KI – Babilu” olarak bilinen çivi yazısı metninden bahsetmemiz yerinde olur. Bu metin Babil şehrinin planına dair en eski yazılı kaynaktır. Yaklaşık 30 kadar çivi yazılı levhadan oluşan büyük bir metin olup, Babil'in planlaması ve mimarisi ile ilgili ayrıntıları içermektedir. Beşinci levha, Babil mimarisinin bir istatistiği ile sona ermektedir. Babil'de 43 tapınak, 55 tanrı Merduk'un taht platformu, 2 sur, kanallar, 8 kapı, 24 cadde ve 9 mahalle bulunduğu aktarılmaktadır (Tintirki, 1979: 220).

Öte yandan Ctesias, Semiramis'e daha çok önem vererek onun Ninos'tan sonra tahta çıktığını belirtmektedir. Semiramis'in namını uzak diyarlara ulaştırmak için Babil şehrini kurduğunu ifade eder (Hdt. 1.178-200; Diod. 2.7-10; Strab. 1.16.5). Ninos'un tersine Semiramis'in varlığı kaynaklarda belirtilir ve Samuramat ismiyle geçer. Onun SAMSİ-ADAD V'nin eşi ve ADAD-NİRARİ III'ün annesi olduğundan söz edilir. Gerçekte Semiramis ve Samurat arasında bazı ortak noktalar vardır. Semiramis ve Ninos'un hikayesi Yunanlılar tarafından aktarılmıştır. Ayrıca doğu kültürünün bazı özelliklerinden söz edilir, örneğin balık yememek gibi (Diodorus 2.4.3.). Ya da giyim tarzları (Diodorus 2.6.6.). Öte yandan Semiramis'in tanrı Aştar gibi bazı doğulu ilkeleri olduğu belirtilir, örneğin güvercinleriyle olan ilişkisi (Diodorus 2.4.4-6). Askeri kişiliği (Diod. 2.6.8; 2.13.3-4; 2.16.1). Ayrıca aşıkların birden bire ölmesi (Diodorus 2.13.4.). Tüm bunlar Aştar'a benzetilmektedir (Jeremias, 1891: 49; hommel, 1921: 25). Öte yandan Semiramis'in doğum hikayesi, Sargon efsanesinden alınmış olabilir ki sonuç olarak Babil'i kurma düşüncesiyle biter (Lewis, 1980: 122; CF. Bingder, 1964: 97). Ctesias, Babil duvarının uzunluğunun 360 stad olduğunu söyler (Diod 2.7.3.). Ayrıca şehirlerin inşasına ilişkin şunları ifade eder: Semiramis tüm arkadaşları için bir stadyum kurar, tüm ihtiyaç ve malzemeleri temin eder. Ayrıca bir yıl içinde bunların bitmesi için hızlı çalışma fermanı verir (Diod, 2.8.1.). Yani tıpkı Anunnakiler tarafından Enuma Elis'teki Marduk'un yaptığı gibi. İstenildiği gibi ilk yıl Babil'in inşası için sadece tuğlalar örgüler, ikinci yıl Esagila kulesini kaldırdılar (Enuma Elish 6.44-7) (Dalley, 2000: 114). Bu örnekler Semiramis'in hikayelerinde hem Yunan hem de doğu unsurları taşıdığını göstermektedir. Klasik yazarların bilgilerine göre, Babil'in Semiramis tarafından inşa edildiği konusunda klasik yazarların birçoğu hem fikir ve Babil'den söz ederken Semiramis'ten de söz edilmiştir.

Öte yandan 1. yüz yılda yaşayan Roman yazar Curtius Rufus, bazı yazarların tersine Babil'in Bilos tarafından değil Semiramis tarafından inşa edildiğini belirtmektedir.

Abderalı Hecataeus, Babil'in Bilos tarafından inşa edildiğini savunan başka bir tarihçidir. M.Ö. 4. yüz yılda Mısır'da yaşayan bu tarihçinin yazıları günümüze ulaşmasa da, Mısır'ın tarihi Diodorus tarafından yazılmış olup belirli ölçüde Hecataeus'un kaynağından faydalanmıştır (Burton, 1972: 34; Bar-Kochva, 1996: 96). Hikatos'un anlattığına göre, eski Mısırlılar farklı bölgelerde askeri şehir-devletler kurmuş, bunların içinde Babil de olmuştur. Örneğin koloniler Posidon ve Libya'nın evladı Bilos tarafından yönetilmiştir. Fırat bölgesinde kurulduktan sonra Babililer Bilos öncülüğünde bölgeye rahip ve din adamları göndererek bunlara Kildani isimler verdi (Diod. 1.28.1; bkz. Paus. 4.23.10).

Bunlar vergiden ve zorunlu hizmetlerden muaf tutulmuşlardır. Bunların Mısırlı kahinler gibi imtiyazları olmuştur. Dini benzerliklerin yanı sıra Mısır ve Babil uygarlığı arasında bir farklılık da gözetilmiştir. Hekatos'a göre, Babil Mısır'ın askeri bir kolonisidir. Yunanlıların görüşüne bağlı kalarak da Kildaniler Yunanlı kahinlere bezetilmiştir. Onlara göre Mısır en eski uygarlıktır ancak Hekateus bundan söz etmez. Öte yandan Abiduns aındaki bir diğer tarihçi, Babil'in inşasının temelini şöyle açıklar: "İlk başlarda hepsi su idi, buna derya derlerdi. Bilos bu devlete son verdi, tüm varlığını ortaya koyarak Babil'in etrafını duvarlarla kapladı ve kendisi kayboldu" (Eus. Chron. Arm. 19; Eus. PE 9.41.5; FGrH 685 F 1). Burada anlatılışın efsanevi olduğu gözlemlenmektedir ve sudan kasıt her şeyi alıp götüreren büyük tufandır. Suların çekilmesinin ardından kara yeniden görülür ve burada Bilos Babil duvarlarını inşa eder ama kendisi kaybolur. Burada ortaya çıkan Bilos'un Mısırlı olmamasıdır, aksine o Babillidir. Daha önce de belirttiği gibi Ninos, Ninova'nın kurucusudur ve Abydinus'un dediği gibi Bilos'un soyundandır. Abydinus'un teorisine göre Babil Ninova'dan önce inşa edilmiş ve gelişmiştir. Bu da Ctesias'ın teorisinin tam tersidir ki ona göre Ninova Babil'den önce inşa edilmiştir.

Alexander Hasloub, Samir Amis'in Tevrat'ta adı geçen Nemrud'un karısı olduğunu, Nemrud ve Ninos'un aynı kişi olduğunu düşünenler bulunduğunu aktarır. Ancak bu görüş kabul edilemez. Babil tarihçisi Berossus'un (Barhousha) Samir Umme'nin Babil şehrini kurduğu düşüncesini kabul etmediğini de belirtmek gerekir (Yaratılış kitabı, 10. 8-9).

Sicilyalı Didros MÖ 140-80, Strabo MÖ 64-19 MS, Plinos-Pliny MS 23-79, Euppius MS 265-340, Malala MS 491-478 ve diğer klasik kitap yazarları Irak'ın kuzeybatısının Asur (Asria), orta ve güneyinin ise Babil (Babilonia) diye anıldığını söylemektedirler (Ahmed ve Haşimi, 2003: 141). Bazen tüm ülkeyi kastetmek için iki terimden birini kullanırlar. Asur ülkesi anlamına gelen (Asria) adını tüm Babil ülkelerine verirken tarihçi Herodot da bu yanlışlığa düşmüştür. Çünkü Babil bir zamanlar Asur'a tabi idi. Babil ve Asur dallarıyla birlikte Sümerce ve Akatça dahil olmak üzere çivi yazısı metinlerinin okunması konusunda düzenlenen uluslararası bir konferans olan Dünya Asur Konferansının "Assyriology" adıyla anılması da bunun bir delilidir (Hislop, 1986: 89).

3. KUTSAL KİTAP SAYFALARINDA MEZOPOTAMYA'DAKİ OLAYLAR

Hristiyanlığın ortaya çıkması ve yayılmasının ardından Hristiyan tarihçiler İncil'deki olayları eski Yunan metinleriyle karşılaştırmaya başlamıştır. Özellikle de Babir ve Asur'un ortaya çıkması konusundaki yazıları. Kutsal kitabın 70. alıntısında Uluslar tablosu yer alır, burada Babil ve Ninova'nın soyunun nereden geldiğinden söz edilir. Bu metin çoğu Hristiyan yazarların itimat ettiği bir metindir. Babil ve Ninova'nın inşasına ilişkin metinde şu ifadeler yer alır:

"Chus'un babası ölmemişti ve dünyanın ilk hakimiydi, tanrıya karşı güçlü bir avcıydı. Onun Nemrut gibi tanrı karşısında büyük bir avcı olarak durdu. Babil, Uruk ve Archad ve Chalanne memleketleri Şanaar toprakları üzerinde ortaya çıkmıştır. Asur bu topraklarda ortaya çıkmış ve Ninova'yı ve Roobot şehrini inşa etmeyi başarmıştır.

Ayrıca Ninova ve Chalanne arasında Kalak ve Dasem şehirlerini inşa etmişlerdir ki bu en büyük şehir olarak kabul edilir” (Yaratılış 10: 8-12).

Uluslar tablosunun özellikle Nemrut’la ilgili bölümünde birçok sorun vardır, çünkü orada söz edilenler bugün elde olan verilerin çok uzağındadır (Uehlinger, 1999: 76; Speiser, 1967: 45; Lipinski, 1966: 110) . Öte yandan tartışmaya açık iki konu vardır: Birincisi, Nemrut’un ataları ve Ninova’nın kurucusu Nemrut kimliği (Νεβρωδ) ki, Chsh’un (Χους) oğlu Mısır’ın (Μεσραιμ) kardeşidir. Dünyadaki Uluslar tablosunun Nuh’un evlatları üzerinden dağılımını yapmak büyük tartışmaları beraberinde getirmektedir. Burada coğrafyanın büyük rolü olduğunu belirtmek gerekecektir. Dağılım şöyledir: Kuzeyde Yaft’ın torunları, güneyde Ham’ın torunları, ortada ise Sam’ın torunları. Öte yandan Nemrud’un Babil’in ilk meliki olduğu, Chus’un Sam’ın değil Ham’ın oğlu olduğu konusu iyice tefsiri yapılmamıştır. Örneğin, Asur ve İlam Babil yakınlarında yaşamıştır. Bu konuda birçok tefsiz vardır, bunların en çok öne çıkanı, Nemrut’un babasının Ham’ın oğlu olmaması ve isminin Casstiler’den gelmiş olmasıdır ve uzun bir süre Babil’i yönetmiştir (Van Seters, 1992: 54; Lipinski, 1966: 119; Uehlinger, 1999: 82). Bunun dışında Oded, tatmin edici bir açıklama yaparak dağılım konusunda ilkesini sosyo kültürel prensiplere bağlı kalmıştır (Oded, 1986: 76). Ona göre Mısır, Kenan ve Nemrud Ham’ın oğludur. Coğrafi bakımdan yakın değildirler çünkü Mısır, Kenan ve Babil medeniyetleri daha çok tarıma bağlıdır ve bu durum göçebe hayat yaşayan Şam oğullarının hayatından farklıdır. Bu teori, Cush adında farklı iki kişi olduğunu düşündürmeden Nemrud’un neden Cushun oğlu olduğunu açıklamaktadır.

İkinci konu Ninova’nın kurucusunun kimliğiyle ilgilidir. İbri metinlerin (Gen. 10:11) çevirisi yapıldığında bu konu muğlak kalmaktadır: “ Nemrut bu topraklardan Asur’a doğru yola çıktı ve garanti verilince ilerledi ”. İbri metinlerde geçen konu bir araştırma konusu olarak kabul edilebilir. Kutsal kitabın 70. Nüshası çok muğlak değildir ancak Ninova’nın kurucusunun Nemrut mu Asur mu olduğu konusu muğlaklığını korumaktadır. Bu iki nokta, klasik yazarların yukarıdaki kaynaklardan yola çıkarak Nemrut’tan söz ettiğini göstermektedir.

4. BİZANS YAZARLARININ KİTAPLARINDA MEZOPOTAMYA

7. yüz yılda Bizans’ın hüküm sürdüğü dönemlerde Tevrat ve günlük yazılarla harmanlanmış Kronik Paschak Günlükleri bulunmuştur (Dindorf, 1934: 122). Yazar burada Nemrud’tan söz ederken iki kaynak kullanır; Sefertekvin’in Yaratılış Kitabı ve Kahin Clement’in Yazıları. İkinci kaynak yeni Hristiyan metinleridir, içerikte daha çok Romalı Clement’in Petrus havari’in dua ve yalvarmalarıyla maceralarından söz eder. Bu kaynak iki nüsha halinde Clement’ten alınmıştır. İçerikte eski Yunancada dini eğitimler, dini kabul, şayetlikler yer alır ve Latince ve Süryanice yazılmıştır. Bu kitabın 3. yüz yıldaki eski kitaplardan esinlenerek yazılması muhtemeldir. Bu kaynak günümüze ulaşmamıştır. Burada tartışılacak konu, hangi nüshanın Paschakya’dan alındığıdır, bu kabul edilen midir? Yoksa temel yazı mıdır? (Schoeps, 1950: 20; Waitz, 1904: 7-43; Strecker, 1981: 269). Bu tartışma kitabın içeriğinden daha çok öne çıkmaktadır.

Tüm bunlara rağmen bu konunun derinine inilmeli çünkü Babil ve Ninova'nın kuruluşuyla ilgili ilginç ve tezat görüşler ortaya koymaktadır. Bu kayıt Nuh'un torunlarıyla ilgili bir listeyi kendinde barındırır ki bu Uluslar tablosundan bağımsız bir nüshadır. Burada Nemrut'un adı Cushun'un oğlu olarak değil torunu olarak geçer. Daha sonra bu listede kopukluk yaşanır ve bilinmezliğini korur, daha sonra Sefertekvin'in bir bölümüyle devam eder. Çok açık olmasa da belirli olanda Sefertekvin'in metinlerine yakındır.

“Λέγει γάρ ἡ γραφή, καὶ Χούς ἐγέννησε τὸν Νεβρώδ τὸν κυνηγὸν καὶ γίγαντα Αἰθίοπα. οὗτος ἐστὶν , Νεβρώδ ὁ γίγας καὶ κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου . “τούτω τῷ Νεβώδ τὴν βασιλείαν Βαβυλώνας μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἡ θεία γραφή ἀνατίθησι . φησὶ γάρ ἡ γραφή, „ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλών” (Chron. Pasch. 50; PG 92: 123-4).

Kutsal kitap diyor ki: “ Chus Nemrut'un babası oldu, Etyopyalı hükümdar avcı, o Nemrut'dur, tanrının önündeki büyük avcı ”. Kutsal kitap Babil'in sahibinin kökünü büyük tufanın ardından Nemrut'a bağlar çünkü kutsal kitapta şöyle der: “ Babil onun başlangıç memleketidir ”.

Daha sonra Pseudo Clementines'den şu metin alınır:

“λέγει δέ περὶ τούτου Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἰς τὰ Κλημέντια πῶς ἦρξεν εἰς Βαβυλῶνα ἐν Αἰγύπτῳ κληρωθεὶς φησὶ γάρ Πέτρος, „οὗτος ὁ Νεβρώδ μετοικήσας ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Ἀσσυρίου καὶ οἰκήσας εἰς Νίνον πόλιν, ἣν ἔκτισεν Ἀσσοῦρ, καὶ καὶ κτίσας τὴν πόλιν ἣτις ἦν Βαβυλῶνος πρὸν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐκάλεσεν. αὐτὸν Νίνον τὸν Νεβρώδ οἱ Ἀσσύριοι προσγόρευσαν. οὗτος διδάσκει Ἀσσυρίου σέβειν τὸ πῦρ. ἔνθεν καὶ πρῶτον αὐτὸν βασιλέα μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐποίησαν οἱ Ἀσσύριοι τοῦτον, ὃν μετωνόμασαν Νίνον.” “Ταῦτα Πέτρος περὶ τούτου (Chron. Pasch. 50-1; PG 92: 123-26)”.

Havari Petrus, Clementines'e Nemrud'un Mısır'dan ayrıldıktan sonra nasıl Babil'e gittiğini, oraya hükmettiğini anlatır. Onun dediği gibi: Nemrud Mısır'dan ayrıldıktan sonra Asur'a doğru yola çıkarak Ninova'da Asur'un inşa ettiği şehirde yaşamaya gider. Daha sonra Babil adında başka bir şehir inşa etmiştir. adını... (Narun kelimesi) koydu (Bousset, 1907: 369). O Asurlulara ateşe tapmayı öğretti. Daha sonra Asurlular büyük tufandan sonra onu kendi kralları yaptı ve Ninos adını verdi.

Bu metne göre Nemrut Mısır'dan gelmiştir. Elbette Yaratılış kitabı, Nemrut'un Mısır'dan geldiğini söylemiyor, fakat Mısır'ın bir kardeşi olduğunu söylüyor, ancak daha önce görüldüğü gibi, bazı Yunan geleneklerine göre Babil'in kurucusu Mısır'dan geldi. Nemrut, Mısır'dan ayrıldıktan sonra, kroniklere göre önce Assur tarafından kurulan Ninova'ya gitti. Metin daha sonra biraz belirsiz hale gelir, ancak Nemrut'un Babil şehrini kurduğu ve ona hükmettiği açıktır. Ninova ve Babil'in kurucularının isimlerinin yaratılış kitabından gelmesi dikkat çekicidir, ancak olayların sırası Ctesias'taki ile aynıdır. Görünüşe göre önce Ninova, sonra Babil, kurulmuştur. Fakat Yaratılış kitabında Ninova'nın Babil'den sonra kurulduğu söylenmektedir. Tarihi daha sonra Nemrud'un Asurlular tarafından Ninos olarak adlandırıldığını ve bunun Tanımlar'da söylenenlerden farklı olduğunu ekler: “Aralarında ilk olarak belirli bir kral olan Nemrut, ... , Yunanlıların Ninos olarak da

adlandırdıkları ve Ninova şehrinin adını aldığı kişi” (Psclm R 4.29.1)⁸. Tanımlar’da, Asurlular değil, Yunanlılar ona Ninos derler. Daha sonraki Yahudi geleneğine göre Babil’in kurucusu olan Nemrud’un, Yunan geleneğine göre Ninova’nın kurucusu olan Ninos ile özdeşleştirilmesinin nedeni ilk bakışta açık değildir. Nemrud ve Ninos isimlerinin benzerliği ve her ikisinin de yeryüzündeki ilk büyük hükümdar (veya tiran) olarak görülmesinin bu özdeşleşmede önemli bir rol oynamış olması muhtemeldir.

Son olarak, Nemrut üzerine olan arasöz, ateşe tapınmanın kurucusunun Nemrut-Ninos olduğuna dair bir açıklama ile sonlandırılır. Bu, muhtemelen Nemrut’un bazı kaynaklarda İranlı büyücü Zerdüşt ile özdeşleştirilmesiyle açıklanabilir (Jaf, 2003: 19): “Bu nedenle, gökten yeryüzüne düşen bu yıldırım tarafından yok edilen büyücü Nemrud, yıldızın (ἀστέρως) yaşayan (ζῶσαν) akıntısının üzerine döküldüğü için adını Zoroaster olarak değiştirdi. Ama o zamanlar zeki olmayan insanlar, insan ruhunun Tanrı sevgisiyle özdenleşmesini yıldırım tarafından gönderildiğini düşünerek..., ona bir tanrı gibi tapıyorlardı.” (Mezmun H 9.5.1-2). Kronik Paschale’de Zerdüşt isminden bahsedilmese de Ninos’un ateşe tapınmayı tanıttığı fikrinin arkasında Nemrud ve Zerdüşt’ün kimliğinin bulunması görünüyor⁹. Ancak Kronik Paschale’ye göre, Ninos Asurlulara ateşe tapmayı öğretirken, Homilies’de insanları ateşe ibadet ettiren Nemrut’un öğrettiği ateşe tapma onun ölüm nedenidir. Tarihçinin anlatımlarıyla söylenenler oldukça farklı bir şey olduğu açıktır.

Kronik Paschale hakkındaki bu tartışmadan iki konuya netleşiyor. İlk olarak, Sözde Clementines’ten yapılan alıntı, hem konuşulanlar hem de yazılanlar metinler de önemli ölçüde farklıdır. Bunun dikkatsizlikten mi yoksa tarihçinin temel metni kullanmamasından mı kaynaklandığını söylemek zor olacaktır. Bununla birlikte, Yaratılış kitabından yapılan alıntılar oldukça doğrudur, bu da ikinci açıklamayı doğrulamaktadır. İkinci olarak, Clementines’ten yapılan alıntı, çeşitli kökenlere ait fikirler ve isimler içermektedir. İncil öğelerini içerir, ancak aynı zamanda doğrudan veya daha büyük olasılıkla dolaylı olarak Hecataeus’tan (Nemrud’un Mısır kökenleri) ve Ctesias’tan (Babil’den önce Ninova’nın kuruluşu) türetilmiş gibi görünen motifler içerir. Bu nedenle, sözde Clementines’in temel versiyonunun yazıldığı MS 3. yüzyılın başında İncil ve Yunan geleneklerinin birleşmesinin zaten gerçekleştiği sonucuna varılabilir.

Ninos’u Nemrud ile özdeşleştirmek, klasik ve İncil geleneğine katılmanın tek yolu değildir. 5. yüzyıl Ermeni bilgini Moses Khorenats’i’ye Ermenistan Tarihi’nin anlattığı, 7. veya 8. yüzyılda yazılmış olan Yaratılış ve Abydenus kitaplarının birleşmesi, Nemrud ve Belos’u tanımlayarak birleştirilir. Bu şekilde Musa, Nuh’un oğlu Ham, ardından K’ush, Mestayim, Nemrud veya Belos, Bab, Anebis, Arbel, K’ayal, Arbel, Ninos ve son olarak Ninuas ile başlayan bir soyağacı oluşturur. Ham’dan Ninuas’a (Mos. Khor. Hist. Arm. 74). Yaratılıştan sapan Musa, Babil uygarlığının Mısır kökenli olduğu şeklindeki Yunan görüşüne uygun olarak Nemrut’u Meryem’in oğlu yapar. Nemrut ve Belos’u tanımlamanın ana nedeni, muhtemelen her ikisinin de Babil’i kurduklarının düşünülmesidir, ancak yaratılış kitabı aslında Nemrut’un Babil’in kurucusu olduğunu söylemez.

⁸ Sözde Clementines’den pasajların çevirileri Thomas Smith’e aittir. Paralel metin (H 9.4-6) Babylon, Nineveh veya Ninos’tan bahsetmez.

⁹ Nimrod’un Zerdüşt ile özdeşleşmesi için bkz. Bousset 1907: 369-73; Scheps 1950: 19-23.

Nemrut'u Belos ile özdeşleştiren ilk kişi Ermenistan Tarihi'nin yazarı değildi. Belki de sözde-Eupolemus olarak bilinen Yahudi samri yazar bunu yapan ilk kişidir (Eus. PE 9.17.9, 9.18.2). Ancak bu noktada görüşler ayrılmaktadır, çünkü sözde Eupolemus, Nemrut ve Belos'un özdeş olduğunu bu kadar çok kelimeyle söylemez (Wacholder,1974:104; Holladay,1983:174-187; Van der Toorn and van der Horst,1990:16-17). Bu özdeşleşmenin kaynağı ne olursa olsun, Musa Khorenats'i'nin Abydenus ile Belos'u birleştirmesini kolaylaştırır.

Elbette, Antik Çağ'dan Hristiyan yazarlar, klasik ve Tevrat geleneğini uzlaştırmanın bir yolunu bulmak zorundaydılar, çünkü her ikisi de onlar için otorite taşıyordu ve Mısır ile olan bağlantı, kolay bir bağlantı olmasını sağladı. Yaratılış kitabında Nemrut, Mişrayim'in kardeşi olan Cush'un oğludur, ancak Nemrut kolaylıkla Mişrayim'in (Musa Khorenats'i) oğlu yapılabilir veya basitçe Mısır'dan geliyor olarak tasvir edilir. (Kronikon Paschale'de PsClem). Mısır ile olan bu bağlantı, Hecataeus ve Pausanias'ta görüldüğü gibi, kökenleri bazen Mısır'da da aranan Babil'in kurucusu klasik Belos ile bir bağlantı oluşturur. Belki de başlangıçta Mısırlı Belos'un Mezopotamya ile hiçbir bağlantısı yoktu (krş. Pherecydes frg. 21; Apollod. 2.1.4) (Fowler, 2000:289). Ancak bu Belos, aynı adı taşıyan Babil tanrısı ve Babil'in kurucusu ile özdeşleştirilmiştir. Bu sayede, birçok Yunan tarihçisinin zaten ikna olduğu Mısır medeniyetinin üstünlüğü kolaylıkla vurgulanabiliyordu. Daha önce görüldüğü gibi, her iki gelenekte de Mısır ile Babil'in kurucusu arasındaki bu bağlantı, Mısır ve Babil uygarlığının karakterine dayanmaktadır.

İncil'de Miryım, Kanaan ve Nemrud, Ham'ın oğullarıdır, çünkü bunlar kentsel ve tarımsal uygarlıkları temsil eder. Aynı şekilde Hecataeus, Babil ve Mısır rahiplikleri arasında algıladığı benzerlikler nedeniyle Babil uygarlığının kökenini Mısır'da aramaktadır. Soru, bunun bir tesadüf olup olmadığıdır. Son yıllarda, birincil tarihin (Yaratılıştan Krallara) yazar(lar)ının Yunan veya Helenistik kültüre aşına oldukları ve hatta onlara bağımlı oldukları sıklıkla tartışıldı (Van Seters, 1992:83; Lemche, 2001:113;Wesselius, 2002:97). Eğer kutsal kitap ve Yunan teorilerinin Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerinin kaynağıyla ilgili karşılaştırma yaparsak, Yunan yazarların görüşlerinde 3 model geliştirdiğini görebiliriz. Nil sınırı boyunca tarım medeniyetinden yola çıkarlar. Böylece Yunan örneklerle kolay bir şekilde ayrımı yapılabilir. Bunun yanında hiçbir şekilde pers ve Makedonlardan söz etmeyen Uluslar tablosuyla beraber bu tefsir belirli ölçüde kabul edilebilir. Ayrıca coğrafi bir görüşle pers İmparatorluğu ve Büyük İskender'in savaşlarıyla çağdaş olan Helensti döneminde bazı yeni bilim insanları Serburda, Tevrat'taki hikayeler ve Yunan yazarlar arasında doğal ve tamamen tezat bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Tabii ki, bazı modern bilim adamları, Yunan ve İncil hesapları arasında oldukça farklı bir doğaya sahip bir bağlantı kurarlar. Speiser ve diğerleri tarafından Nemrud ve Ninos'un her ikisinin de Asur kralı birinci TUKULTİ-NİNURTUN yankıları olduğu iddia edilmiştir (Speiser, 1976:72; Ebach, 1979:352). Ancak bu görüşe, bilim adamlarının çoğunluğu ikna olmamışlardır, çünkü Nemrud, Ninos ve birinci TUKULTİ-NİNURTUN arasındaki benzerlikler çok belirsizdir.

SONUÇ

Sonuç olarak Babil ve Asur ile ilgili gerçek bilgilerden sapmaktadır. Çünkü Herodot, Yunanistan'ın tarihi ve coğrafyasının doğru bir tanımını verirken, coğrafi olarak Yunanistan ülkesinden uzaklaştıkça anlatılarının daha az doğru olduğunu ve bazen yanlış coğrafi bilgilerle geldiğini görüyoruz. Bu da aktardığı bilgiler konusunda dikkatli olmayı gerektiriyor. Çünkü Babil ve Asur hakkında aktardığı anlatıların çoğu, Babil veya İran'dan kaçan tüccarlar ve isyancılarından işitilenlerle ve vatanlarından sürgün edilenlerin hikayeleriyle dolu bulunuyor, ayrıca hakkında yazdığı halkların dili konusundaki cehaletinden kaynaklanıyordu.

Ninova ve Babil'in inşası konusunda Yunan tarihinde 2 görüş olduğunu söyleyebiliriz: İki görüş de Ninova'nın temelini Ninos'a bağlar. Ninos'un Yunan bir icat olduğu ve Yunan yazar ve tarihçiler tarafından bu ismin icat edildiği açıktır ve daha sonra tarih sayfalarını işgal etmiştir. Ninos'u bir Yunan şehri kurucusu olarak anlatırken, ona doğru bir profil çizmişlerdir. Bu durum açık bir şekilde Castro, Abidons ve Citsiyas'ın ayrımlarında görülmektedir. Hristiyan tarihinde bazen Ninos'tan Nemrut olarak söz edilmiş, kutsal kitapta Nuh'un torunlarının hikayesinin bir bölümü haline gelmiştir. Fakat Babil'in kurulmasıyla beraber bu iki görüş değişmiştir. Birçok tarihçinin kitabında olduğu gibi Citsiyas'ın kitabındaki rivayete göre Babil, Ninova'dan sonra Ninos'un eşi ve varisi Semiramis tarafından inşa edilmiştir. Semiramis ismi, bir Asur kraliçesi olan Samurat ismine verilmiş Yunanca bir ek olabilir. Fakat yapılan tasvir açık bir şekilde tanrı Aştar'dan alınmıştır. İkinci görüş ise Abidanos ve Hikatos'un görüşüdür. Buna göre Bilos Babil'in kurucusudur. Bilos aslen Mezopotamyalıdır çünkü bu görüşe göre Yunanlılar tanrı Merduh için bu ismi kullanmışlardır. Onlara göre Babil, Ninova'dan önce inşa edilmiştir ve Bilos'un Ninos'un atası olduğunu savunurlar. Burada ilgi çekici nokta, Bilos'un aslen Mısırlı olduğunu belirtmeleridir. Hekatos ve Pausanis bu görüşte Nemrut efsanesine bir denklem çizer. Kutsal kitaba göre (Sefertekvin) Babil kralının Mısır'la bağlantısı vardır. O Etyopyani bir ismi olan Cush'un oğlu, Mısır'ın kardeşidir ve Mısır lakabı vardır. Ayrıca ilk dönem Hristiyan yazarlar kutsal kitapta yer alan Ninova ve Babil'in inşasını Uluslarer tablosuyla paralel yapmayı amaçlamışlardır. Öte yandan Clement'in kitabı kutsal kitaptan alınmıştır ve Yunan ve Tevrat görüşleriyle benzetilmiştir. Bu da 3. yüzyılda yaşanmıştır.

Eski Yunan tarihçilerinin yazıları ve kutsal kitabı incelediğimizde ırk ve nesilin Uluslarer, aşiretler ve halklar arasındaki ilişki için kullanılan bir araç olduğunu görürüz. İki tarafın da metinlerinde, bazı yabancı kişilerin uzaklardan gelip şehir, millet, inanç ve din yarattığı belirtilmektedir. Yaşamla ilgili düşüncelerini yeni sistem ve yöntemle yeni şehirlerde halkı yönlendirerek gerçekleştirmişlerdir. Özellikle Babil ve Ninova'da bunun yansımaları görülmektedir. Ayrıca Yunan yazarlara göre ilk hükümdar hanedanının oluşması Mezopotamya'dan elde edilen ilk kazanımdır. İsrail oğlu Yahuda'nın kutsal kitabında Babil ve Asurlardan Mezopotamya'nın iki büyük devleti olarak söz edilir. Bundan da belirli bir zaman çerçevesinde ve olaylarda rol oynamalarından söz edilmektedir. Yunan tarihçilerinin daha derine inerek Mezopotamya'daki olaylardan söz ettiği görülmektedir. Bunun için de ellerindeki tarihi olaylarla ilgili bilgilere bel bağlamışlardır.

Mezopotamya'nın coğrafi tarihine ilişkin bilgiler Helensti döneminde daha çok ama sınırlı sayıda görülmektedir. Onlar da kendilerinden önceki dönemde var olan kötü anlayıştan kurtulamamışlardır.

KAYNAKÇA

- AHMED, Sami Said ve HAŞİMİ, Rıza Cevat, (2003), Antik Yakın Doğu İran ve Anadolu Tarihi, , Baghdad s. 234.
- AL-ALİ, Salih Ahmed ,(1981), İslam'dan Önce Arapların Tarihi Üzerine Dersler, Dar Al-Kutub, Musul, s. 184.
- ALEXANDER Hislop, The Two Babylons/ The Babylon Connection, "A book Review by Janice Moore", New York, 1986, p. 89.
- ATTIYA, Yusif Nushi, 1994, Al-İlah vesaniya fi kitap mukadas, kahira, s.230.
- BAQIR, Tahaa, (1978), Antik Medeniyetler Tarihine Giriş, Bağdad , Cilt 2, s. 400.
- BARKER, Margaret (2003). "Isaiah". In Dunn, James D. G.; Rogerson, John Williams (eds.). Eerdmans Commentary on the Bible. Eerdmans. ISBN 9780802837110.
- BAR-KOCHVA, B. (1996). Pseudo-Hecataeus. On the Jews. Legitimizing the Jewish Diaspora. Berkeley, Los Angeles and London.
- BEDEVİ, A., (1980), El-Turas El-Yonani Fi El-Hezara El-Islamiya, Dar kalem l'il Neşr, Beyrut, ss. 150-163.
- BERLİN. (1886), "Recognitions of Clement" and "Clementine Homilies", trans. Thomas Smith, Ante-Nicene Fathers. Vol. 8, ed. Alexander Roberts and James Donaldson. Peabody (reprinted 1994).
- BONCQUET, J. (1987). Diodorus Siculus (II, 1-34) over Mesopotamie. Een historische kommentaar.
- BRUSSELS, B. W. 1907 (1973). Hauptprobleme der Gnosis. Gottingen.
- BURKERT, W. (1995). "Lydia between East and West or How to Date the Trojan War: a Study in Herodotus". The Ages of Homer: A Tribute to Emily Townsend Vermeule, ed. Jane B. Carter and Sarah P. Morris. Austin.
- BURTON, A. (1972). Diodorus Siculus. Book I. A Commentary. Leiden.
- D.Wiseman, (2004), Nebuchadnessar and Babylon, oxford , p.47.
- DALLEY, S. (2000). Myths from Mesopotamia. Oxford.
- DIAKOV, V., ve Kovalev, S. (2000). el- Hezarat Kadima , Çev: Nasim Vakım, Cilt: 1.2. Dar A'laddin , Şam, 420 s.
- DIE PSEUDOKLEMENTİNEN. (1992), Vol. 1. Homilien, ed. Georg Strecker, Berlin.
- DIE PSEUDOKLEMENTİNEN. (1994), Vol. 2. Rekognitionen, ed. Georg Strecker.
- DIJK, Jan van. (1962). "Die Inschriftfunde. II. Die Tontafeln aus dem H-Heiligtum". UVB 18: 43-61. Dillmann, August. 1892. Die Genesis. Leipzig.
- DIODORUS. (1933), The Library of History, trans. C. H. Oldfather, Cambridge and London.
- DIODORUS. (1989), The Antiquities of Asia. A Translation with Notes of Book II of the Library of History of Diodorus Siculus, trans. Edwin Murphy, New Brunswick and Oxford.
- DREWS, R. (1965). "Assyria in Classical Universal Histories". Historia 14: 129-42.
- DREWS, R. (1970). "Herodotus' Other Logoi". AJPh 91: 181-91.
- DREWS, R. (1973). The Greek Accounts of Eastern History. Cambridge.
- DREWS, R. (1974). "Sargon, Cyrus and Mesopotamian Folk History". JNES 33: 387-93.
- EBACH, J. (1979). Weltentstehung und Kulturentwicklung bei Philo von Byblos. Berlin, Cologne and Mainz.

- EILERS, W. (1971). Semiramis. Entstehung und Nachhall einer altorientalischen Sage. Vienna. Forrer, E. 1932. "Assyrien". RLA 1: 228-303.
- EUSEBIUS. (1911), Eusebius Werke. Fanfter Band. Die Chronik, trans. Josef Karst, Leipzig.
- FOWLER, R. L. (2000). Early Greek Mythography. Oxford.
- FREUDENTHAL, J. (1875). Alexander Polyhistor und die von ihm erhaltenen Reste judaischer und samaritanischer Geschichtswerke. Hellenistische Studien 1-2. Breslau.
- GEORGE, Contino, 1979, Babil ve Asur'da Günlük Yaşam, Çeviren: Salim Taha Al-Tikriti ve Burhan Abdul- Tikriti, Dar Al-Rasheed, Bağdat, s. 165.
- HAMAD, M. (2006). Tahtit el-Mudin el-Insani A'ibra A'isur, Maktabit el-Isra, Kahira, 405 s.
- HAMMOND, N. G. L. (1967). A history of Greece to 322 B. C., Oxford, p. 14.
- HELM, P. R. (1980). "Greeks" in the Neo-Assyrian Levant and "Assyria" in Early Greek Writers.
- HOLLADAY, C. R. (1983). Fragments from Hellenistic Jewish Authors. Volume I. Historians. Chico. Hommel, F. 1921. "Zu Semiramis = Istar". Klio 17: 286.
- HORT, F. J. A. (1901). Notes Introductory to the Study of the Clementine Recognitions. London.
- HUXLEY, G. (1965). "A Fragment of the 'Acrnptot k6yot of Herodotos". GRBS 6: 207-12. Jacob, B. 1934. Das erste Buch der Tora. Genesis. Berlin.
- JAF, Hasan, El-Veciz; İran Tarihi, Efsanevi tarihten Tahirin dönemi sonuna kadar siyasi tarih üzerine bir araştırma, Dar Al-Hikma, Bağdat, 2003 AD, cilt 1, s. 19.
- JEREMÍAS, A. (1891). Izdubar-Nemrud. Eine altbabylonische Heldensage. Leipzig.
- JESSICA , Priestley, 2014, Herodotus & Hellenistic Culture, Literary Studies in the Reception of the Histories, Oxford university Press, New York .
- JONES, A. H. M. (1960). The Decline of The Ancient World, London, 236 s.
- JONES, F. S. (1995). An Ancient Jewish Christian Source on the History of Christianity. Atlanta (Georgia).
- JONES, F. S. (2001). "Eros and Astrology in the Περίοδοι Πέτρον. The Sense of the Pseudo-Clementine Novel". Apocrypha 12: 53-78.
- KALISTOF, B., ve Stofiya, F. (1956). Tarih el-Yonan Kadim, Moskova, 569 s.
- KLENGEL, H. (1961). "Tukulti-Ninurta I., König von Assyrien". Das Altertum 7: 67-77.
- KÖNIG, F. W. (1972). Die Persika des Ktesias. Graz. Kronik Paschale, ed. Ludwig Dindorf, (1832), Bonn.
- KRVAZIYA, M. (1959). el-Hezara Hiliniya, Çev.: Muhemmed Ali, Kahira, 5124 s.
- KUHRT, A. (1982). "Assyrian and Babylonian Traditions in Classical Authors: A Critical Synthesis". Mesopotamien und seine Nachbarn, ed. Hans-Jorg Nissen and Johannes Renger. Berlin.
- KUYPER, Jozef de. (1982). "Leben und Tod assyrischer Stadte nach den Berichten Xenophons". AfO Beiheft 19: 210-14.
- LEMICHE, N. P. (2001). "The Old Testament-A Hellenistic Book?" In Did Moses Speak Attic? Jewish Historiography and Scripture in the Hellenistic Period, ed. Lester L. Grabbe. Sheffield.
- LEVIN, Y. (2002). "Nemrud the Mighty, King of Kish, King of Sumer and Akkad". VT 52: 350-66. Lewis, Brian. 1980. The Sargon Legend: A Study of the Akkadian Text and the Tale of the Hero who was Exposed at Birth. Cambridge.
- LEWY, H. (1952). "Nitokris Naqi'a". JNES 11: 264-86.
- LIPINSKI, E. (1966). "Nemrud et Assur". RB 73: 77-93.
- LISTRNG, Kİ. 1985, Buldan hilafar Al-Şarkiya, çevri: Başir ve korkis, 2.Baski, Berut,s.90.
- LUCIANUS. (1968), Satirical Sketches, trans. Paul Turner, Harmondsworth.
- MACHİNİST, P. (1992). "Nemrud". ABD 4: 1116-18.

- MASHKIN, A. (1956). el-Tatavur Ektisadi l'il Yonan Klasikiya, Moskova, 128 s.
- MOSES, K. (1978), History of the Armenians, trans. Robert W. Thomson, Cambridge and London.
- MT Zehtabi, 1998, Ancient history of Iranian Turks, Volume I, Teheran , page 328.
- ODED, B. (1986). "The Table of Nations (Genesis 10) A Socio-Cultural Approach". ZAW 98: 14-31. Pettinato, Giovanni. 1991. Semiramis. Herrin über Assur und Babylon. Munich.
- OMAN, C. W. C. (1968). A History Of Greece, London, p. 501.
- PARPOLA, S. and PORTER, M. (2001) The Helsinki Atlas of the Near East in the Neo-Assyrian Period (Chebeague Island, ME; Helsinki).
- READE, J. E. (2000). "Ninive (Ninova)". RLA 9: 388-433.
- ROBERTS, J. T. (2012). Herodots, Çev.:Halid Garib, Matbat Hindavi, Kahira, 580 s.
- SAADI, Abas fadhil, 2015, Irak ve Al-rafidin ve El-sukan Avaail dirasa fi tarih ve cuğrafiya, Mustakbal Dergisi, Berut,s.250.
- SAGGS, Henry William Frederick, (1979), Azamat Babil, çevri, Amır Sleman, 2.Baskı, Dar kutp lil neşer, Musul, s.176.
- SASSON, J. M. (1978). "A Genealogical? Convention <<in Biblical Chronography?" VT 90: 171-85.
- SCHOEPS, H. J. (1950). Aus frijhchristlicher Zeit. Religionsgeschichtliche Untersuchungen. Ttlbingen.
- SCHWARTZ, E. (1895). "Die Koniglisten des Eratosthenes und Kastor mit Excursen Ober die Interpolationen bei Aficanus und Eusebios". Abhandlungen der Koniglichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Gottingen. Gottingen.
- SETERS, John van. (1992). Prologue to History. The Yahwist as Historian in Genesis. Louisville.
- SİMAR, Sad Abud, Dini mitolojinin Ahameniş devletinin yayılmacı politikasına etkisi (MÖ 559-330), Uluslararası bir bilimsel konferansta sunulan araştırma, (Antik Yakın Doğu medeniyetleri ve çağlar boyunca etkileri), Antik Yakın Doğu Medeniyetleri Yüksek Enstitüsü, Zagazig Üniversitesi, Mısır, 3/13-15/2016 s3.
- SODEN, Wolfram von. (1954). Herrscher im alten Orient. Berlin, Göttingen and Heidelberg.
- SPEİSER, E. A. (1967). "In Search of Nemrud". Oriental and Biblical Studies. Collected writings of E. A. Speiser, ed. J. J. Finkelstein and Moshe Greenberg. Philadelphia.
- STEPHANIE, Dalley and A. T. Reyes, 1998, Mesopotamian contact and influence in the Greek world to the persion conquest, the legacy of Mesopotamia Oxford, p. 88.
- STRECKER, G. (1981). Das Judenchristentum in den Pseudoklementinen. Berlin.
- TINTIRKI , A. W. George. (1979). Babilin topografyasi, sumer Dergisi, NO.35, Bağdad, s. 220.
- TİKRİTİ, Slim .Tahaa. 1979, Irak fi tarih herodut, Maurud Dergisi, Bağdad, 8.cilt, 3.No.
- TOORN, Karel van der, and P. W. van der Horst. (1990). "Nemrud before and after the Bible". HTR 83: 1-29.
- UEHLİNGER, C. (1999). "Nemrud". DDD 627-30.
- UKAŞA, A. ve Nazur, Ş. (1991). el-Yonan ve el-Roman, Dar Amal l'il Neşr, 1. Baskı, Ürdün, 247 s.
- VİELBERG, M. (2000). Klemens in den Pseudoklementinischen Rekognition.
- WİLLİAM, C. H. (1982). The livery companies of the city of London: their origin, character, development, andsocial and importantce.S. Sonnenschein, p. 280.
- ZİMREN, A. (1965). el- Hayat Ama el-yonaniya Fi Atina Fi Karın el-Hmıs M.Ö, Çev.: Abdulmuhsin Haşab, Mıktabıt Bayan Arabi, Kahire, 516 s.